

*Samen de transitie van
het landelijk gebied*

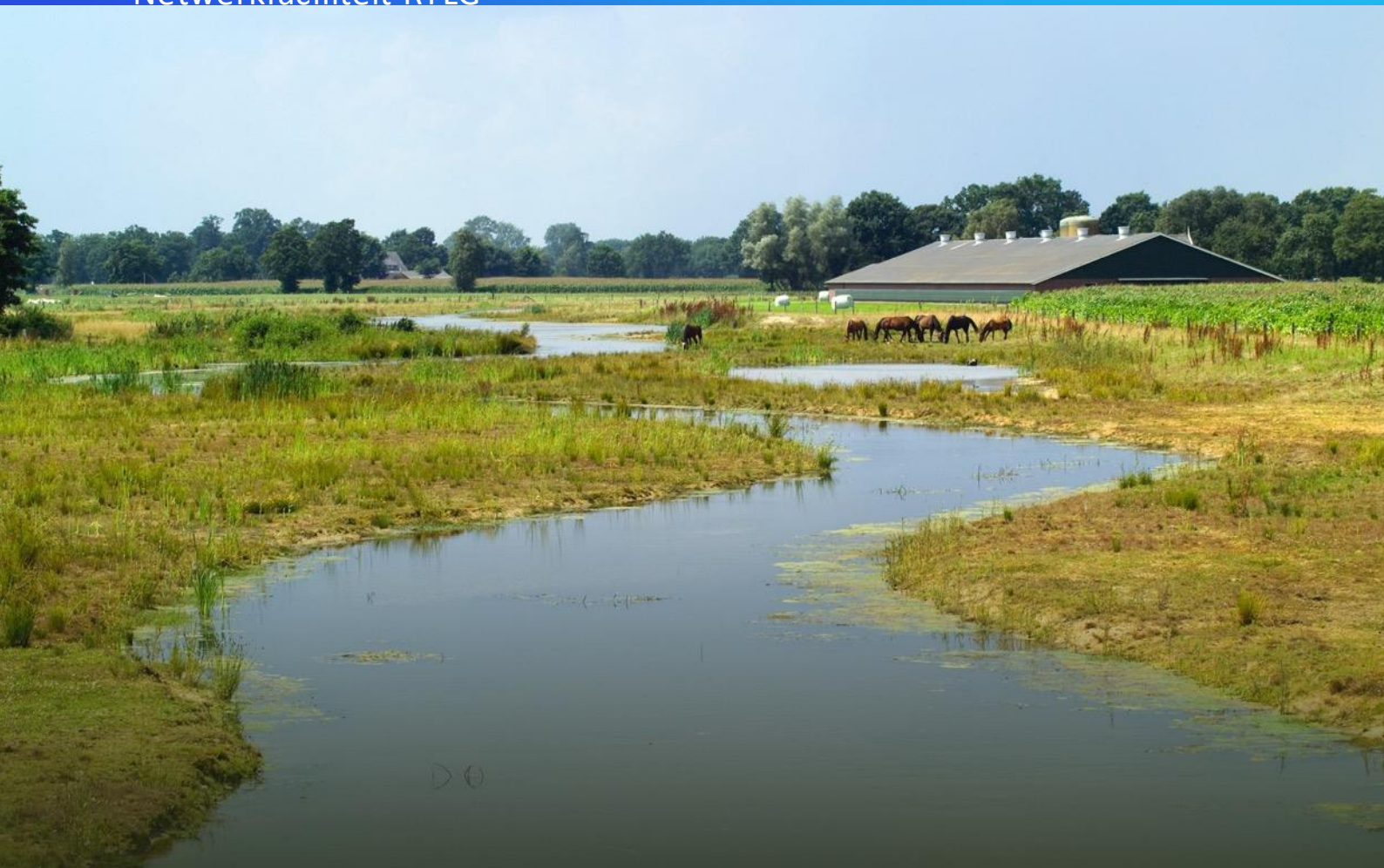
Wandelend Wijs in van Gogh Nationaal Park

een waarachtig landschap maak je met elkaar

Impressies van de inspiratiewandeling landelijk gebied op 5 september 2025 door een deel van het nationaal park nieuwe stijl dat in het hart van Brabant wordt gerealiseerd. Wandelend Wijs is een initiatief van RTLG Dieper Wortelen, dit keer georganiseerd m.m.v. de collega's van Van Gogh Nationaal Park, de Provincie Brabant en de Gemeente Nuenen.

Inhoudsopgave

1.	Introductie	4
2.	Samen kijken, luisteren en reflecteren	4
3.	Van Gogh Nationaal Park floreert.....	6
4.	Snapshots van de wandeling en vrije bijdragen	7
5.	Waar zijn we nu?	9
6.	Wat maakt een landschap aantrekkelijk?	10
7.	Rode draden in het reflectiegesprek	11
8.	Eigenaarschap is essentieel.....	12

Wandelend Wijs in van Gogh Nationaal Park

De tekst van deze impressies zijn van Pieter van Ree. Foto's zijn van Ronald Kramps en Bianca de Vlieger. De vrije bijdragen (tekstkaders) zijn van Bianca de Vlieger en van Gert-Jan Hospers. Over Van Gogh Nationaal Park kun je van alles vinden op de gelijknamige website.

1. Introductie

*Druk! Druk!! Druk!!!
Blijfrustig handelen
Als 't niet lekker loopt
Ga dan wandelen*

Wandelend Wijs

Bovenstaand gedicht van Rick Terwindt, milieukundige en dichter van het Van Gogh Nationaal Park, drukt kernachtig uit waarom wij van Dieper Wortelen onze collega's van het ministerie en uit het hele land van tijd tot tijd verleiden om een ochtend met ons te gaan wandelen. Dieper Wortelen staat voor meer en beter gesprek tussen mensen die samen werken aan een vitaal platteland. Op allerlei manieren proberen we dialogisch werken te stimuleren. Dwars door bestuurslagen heen zoeken we naar verbinding tussen beleid en praktijk, tussen bovenstroom en onderstroom. *Wandelend Wijs* is een reeks van inspiratiewandelingen door het zich ontwikkelende platteland. Vrije ruimte om met praktijkmensen en professionals te leren van het landschap en van elkaar. Samen op zoek naar sporen van vernieuwing en luisteren naar verhalen over wat mensen beweegt of wat beweging juist in de weg staat. We wandelen in een klein gezelschap van bestuurders en professionals van gemeenten, waterschappen, provincies en ministeries. Natuurlijk steeds met praktijkmensen en collega's uit de streek.

2. Samen kijken, luisteren en reflecteren

Elke wandeling wordt afgerond met een gezamenlijke wrap up om alles wat we hebben meegemaakt en opgehaald bij elkaar te leggen. We kijken door de ogen van de inleiders, maar uiteraard ook met de eigen bril en vanuit ieders rugzak met ervaringen. De optelsom bestaat uit gezamenlijke inzichten. Uitgangsvragen voor de hele reeks van inspiratie-wandelingen:

1. Waar zien we balans of onbalans in het landschap en wat ervaren we als hoopvolle sporen van vernieuwing?
2. Wat beweegt de mensen die we vandaag hebben ontmoet of wat staat beweging juist in de weg?
3. Welke lessen neem je als deelnemer aan deze wandeling mee naar je eigen praktijk?

Een nationaal park nieuwe stijl

Van Gogh Nationaal Park (VGNP) is een brede beweging van overheden, organisaties, instellingen, bedrijfsleven en toerisme in Brabant. Samen met inwoners en burgerinitiatieven zet de organisatie zich in voor de versterking van de natuur en het landschap in het hart van Brabant. Inmiddels heeft het gebied de status van nationaal park gekregen. Maar dan niet zo'n park met een hek eromheen. Nieuwe stijl betekent dat het versterken van natuur en landschap topprioriteit is, maar steeds wordt gecombineerd met beleefbaarheid, economie en betrokkenheid van burgers en ondernemers bij projecten. Vincent van Gogh schreef in 1894 aan zijn broer Theo: "En het Brabant dat men gedroomd heeft, daar komt de werkelijkheid hier soms al heel dichtbij". Brabant mikt met Van Gogh Nationaal Park op een internationaal visitekaartje van wat de streek aan natuur en cultuur te bieden heeft. Het park strekt zich uit van Zundert tot Nuenen. Vandaag bezoeken we dat deel van Brabant waar Van Gogh lang gewoond heeft en onder meer *De Aardappeleters* schilderde.

Wegwijs rondom Nuenen

We hebben deze wandeling vanuit RTLГ (Olga van Kalles & Pieter van Ree) georganiseerd samen met Twan Tiebosch (directeur parkbureau VGNP), Ronald Kramps (gebiedsmanager VGNP provincie Brabant) en Arie Ras (gemeente Nuenen). Vaste gasten bij Wandelend Wijs zijn Gert-Jan Hospers (hoogleraar geografie in Nijmegen en Münster) en Bianca de Vlieger (onderzoeker landschap aan de WUR). Gert-Jan heeft een column geschreven n.a.v. deze inspiratiewandeling over wat een landschap in onze ogen aantrekkelijk maakt ("Land schap vol verhalen"). Met Bianca hebben we gekeken naar de eigenheid van zandgronden. Verder waren er onderweg verhalen van Julia Gevers (jonge melkveehouder), Renske Visscher (IVN, Instituut voor Natuureducatie) en Patrick Kok (wethouder te Nuenen en voorheen in Zundert).

In de voetsporen van Van Gogh

"Was zu verschwinden droht, wird Bild" was de titel van een tentoonstelling die afgelopen zomer te zien was in het Lehnbachhaus in München. Alles wat in beelden is vastgelegd bestaat per definitie niet meer of niet meer precies in de afgebeelde vorm. Vergankelijkheid is een belangrijk thema in de beeldende kunst. Veel kunstenaars – onder wie Vincent van Gogh – hebben in hun schilderijen proberen vast te leggen wat in hun ogen de moeite van het blijvend herinneren waard was en wat tegelijk vaak dreigde te verdwijnen. We wandelen vandaag langs de pastorie, de molen en de hervormde kerk in Nuenen. Die zijn er nog allemaal. En ook Nune Ville – het huis van Margot, het buurmeisje waarop Vincent smoorverliefd was – is prachtig opgeknapt. Nuenen afficheert zich terecht als Van Gogh Village. Maar de populierenlaan die Vincent in 1894 schilderde is gerooid en ook de woning waar ooit de Familie de Groot woonde – die model stond voor *De Aardappeleters* – is inmiddels verdwenen. "De fundamenten zitten nog onder de huidige woning", vertelt Arie Ras, "hiermee is de locatie bewaard gebleven."

Thema: waarachtig landschap

In één van zijn brieven aan zijn broer Theo schreef Vincent van Gogh: 'Wie de natuur waarachtig liefheeft, vindt het overal mooi'. Maar is dat zo? Dat vraagt Hospers zich af. De waarachtigheid van het landschap dringt zich op als thema van deze inspiratiewandeling: wat is eigen aan dit stukje Brabantse landschap? En vervolgens stuiten we ook tijdens deze derde editie van Wandelend Wijs weer op het begrip "eigenaarschap". Een waarachtig landschap maak je met elkaar. Betrokkenheid bij de natuur, het dorp, de boeren of – meer in het algemeen – de transitie van het landelijk gebied ontstaat door interactie, door het samen doen. Als je zelf meehelpt en bouwt aan de realisatie van een vitaal platteland ontstaat er zoiets als een *eigen landschap*. Dan is de buurboer niet langer die vieze stinkerd, maar een fijne buurvrouw bij wie je melk koopt en die je toezwaait vanaf de tractor of de fiets. Hoe ontwikkelt het landschap in Nuenen zich in de schaduw van Brainport Eindhoven? Is meer eigenaarschap bij groen en blauw mogelijk vanuit de stad

3. Van Gogh Nationaal Park floreert

Van Gogh Nationaal Park (VGNP) is een brede beweging van overheden, organisaties, instellingen, bedrijfsleven en grondeigenaren in Brabant. Samen met inwoners en burgerinitiatieven zet Van Gogh NP zich in voor de versterking van de natuur en het landschap. Met groen tot in het hart van steden en dorpen en met een vitaal boerenland midden in een economisch krachtige regio. Zo bouwen bestuur en parkbureau aan het landschap van de toekomst, geïnspireerd door het lef en de verbeeldingskracht van Vincent Van Gogh die hier opgroeide.

Het Nationaal Park is het groene hart van Brabant en omvat de hoge zandgronden van Zundert in West-Brabant tot Nuenen in Zuidoost-Brabant. In 2016 waren de mensen achter Nationaal Park Loonse en Drunense Duinen en Nationaal Landschap Het Groene Woud de initiatiefnemers van het VGNP. In 2020 werd door 40 partijen – van overheden tot landbouw- en natuurorganisaties – een masterplan ingediend voor een nationaal park nieuwe stijl bij het toenmalige ministerie van LNV. Het idee werd van meet af sympathiek gevonden, maar het open karakter van het concept Van Gogh NP paste helaas niet binnen de criteria die het rijk hanteert. Het zou daarom nog tot oktober 2024 duren voordat de status van Nationaal Park werd toegekend aan een fors stuk Brabant.

Inmiddels groeit het aantal partners (inmiddels ruim 70), ligt er een financieel fundament en werken partijen aan vijf focusprogramma's: groenblauwe dooradering, nieuwe verdienmodellen voor agrarische ondernemers, eigentijdse boomkwekerijen, groene verstedelijking en duurzaam toerisme. Het draait allemaal om de uitvoeringsprojecten van en met ondernemers en inwoners, maar het nationaal park trekt met het merk "Van Gogh" inmiddels ook binnen- en buitenlandse toeristen.

4. Snapshots van de wandeling en vrije bijdragen

Extensiveren blijkt lastig

Julia Gevers is vanochtend één van onze wandelgenoten. Ze is melkveehouder en drijft een landwinkeltje. Samen met haar ouders zit ze in een VOF en ze gaat het bedrijf op termijn overnemen. Met 95 koeien heeft Julia een middelgroot bedrijf dat onder meer levert aan ijsboerderijen in de streek en verder heeft ze ook een melktap voor passanten. Die tap vindt gretig aftrek, maar de investering in de installatie was fors. Ook andere producten worden goed afgenomen, maar helaas worden er ook kaas, jam of eieren meegenomen zonder te betalen. Toch wil Julia niet aan toonbanken of een automatiek: haar handeltje moet uiteindelijk een kwestie van vertrouwen blijven. Julia doet het net wat anders dan haar ouders. Ze wil meer grond onder haar koeien, zodat ze kan extensiveren. Voor natuurorganisaties onderhoudt ze landerijen en ze gebruikt het hooi voor de beesten. Haar grote probleem om te extensiveren is beschikbaarheid van grond. Zo geeft de provincie ruilgronden in pacht uit met kortlopende contracten. Als koeienboer kan ze niet concurreren met collega's uit de tuinbouw of met boomtelers. Die bieden zowat het dubbele als pachtprijs. En ruilgrond wordt ook in Brabant verpacht aan de hoogste bieder. "De koe hoort in de wei", daarmee schermt ZLTO in Brabant. Hier lopen we aan tegen iets wat Julia's goede bedoelingen in de weg staat. Immers: wat prevaleert bij de provincie: optimaliseren van het rendement of het ecologisch belang? Het blijkt goed om dit verhaal eens vanuit de praktijk te horen. De collega's van Van Gogh beloven dit pijnpunt mee te nemen naar het provinciehuis.

Verstedelijking en de groene agenda

Net als Vincent kwam wethouder Patrick Kok vanuit Zundert naar Nuenen. In Zundert was hij nauw betrokken bij de gebiedsgerichte aanpak aldaar (Zundert Floreert)). Daar waren de wateropgave en de vitaliteit van het dorp gezamenlijke zorgen. Ondernemers hebben samen met succes de schouders onder de groenblauwe toekomst van Zundert gezet. Kok mist die drive in de Brainport. De dorpen moeten (terecht) meebetalen aan grootschalige ontwikkelingen in de stationsomgeving van Eindhoven. Andersom lijken de stad en de tech-ondernemers zich maar weinig gelegen te laten liggen aan de groene agenda van de regio. Terwijl de Kempen en de Peel – Nuenen ligt op de scheidslijn – als groene woon- en recreatieomgeving toch echt een unique selling point van de Brainport Regio vormen. Natuurlijk is transitie van de landbouw nodig, maar in dit deel van Brabant draait het qua economie steeds meer om hightech en maakindustrie. Die sectoren zouden meer eigenaarschap mogen tonen bij landschapsontwikkeling, meent de wethouder. De status van nationaal park helpt gelukkig een beetje mee. Wat ontbreekt is experimenteerruimte: boeren zoals Julia lopen tegen allerlei regels en beperkingen van regelingen aan. Juist in het VGNP zouden gemeenten en ondernemers ruimte moeten krijgen om het anders te doen.

Het landschap lezen is het landschap begrijpen

Bianca de Vlieger werkt als onderzoeker aan de WUR. Ze geeft cursussen landschapslezen in Zeeland, haar passie is ontwerpen en ze adviseert over ruimtelijke kwaliteit bij allerlei projecten. Op de hoek van een populierenlaantje en met uitzicht op de hooilanden laat Bianca kaartbeelden zien van de verkaveling vandaag de dag en hoe die er grofweg 100 jaar geleden uitzag. Menselijke ingrepen hebben het landschap van Vincent van Gogh ingrijpend veranderd. We zijn goed in schaalvergroting en via ontwatering zijn gronden geschikt gemaakt voor intensief agrarisch gebruik. Dat ging ten koste van kleine landschapselementen en van natte natuur in de broeklanden en de beekdal. Het is een uitdaging voor Van Gogh NP om het oorspronkelijke landschap terug te brengen op plekken waar dat kan of dat in ieder geval als uitgangspunt te nemen voor ruimtelijke ontwikkelingen. Water en bodem zullen dan weer leidend moeten worden. Landschapslezen is proberen te snappen waar het landschap van origine vandaan komt. “Beleving zit niet in rechte lijnen en strakke verkaveling”, stelt Bianca, “maar in het meanderen van wegen en het kronkelen van zandwegen”. Bij een waarachtig landschap hoort de menselijke maat.

5. Waar zijn we nu?

“Nederland heeft zeven grote landschapseenheden”, legt Bianca de Vlieger uit “de fysisch geografische regio’s. Van hoog naar laag zijn dat: het heuvelland; de hogere zandgronden; het rivierengebied; laagveengebieden; zeeleigebied; duin en kust en ten slotte water. Eigenlijk is water altijd het sturende principe geweest, in alle landschappen!”. Samen lezen we het landschap:

We zijn hier op de hogere zandgronden. Iedereen noemt kenmerken: glooiend reliëf; vegetatie van naaldbomen, maïs, veel graslanden; beken. Maar ook de ontginningsstructuur (lanen, verkaveling) is af te lezen aan het landschap. Toponiemen kunnen ook helpen om het landschap te lezen. De laan waar we staan heette vroeger de Broekstraat, verwijzend naar natte bossen. Het is hier dus nat geweest. We staan op een dekzandvlakte, midden tussen de dekzandrug aan de oostkant en het beekdal van de Dommel ten westen van ons. Door de dekzandvlakte loopt de Hooidonkse beek en dat betekent dat het van oorsprong nat is. Nog wel een beetje, bij tijd en wijlen, maar lang niet zo erg als in de tijd van Vincent van Gogh.

Want Vincent zag eind negentiende eeuw toch wel een heel ander landschap!

Om daar een idee van te krijgen, kun je op toptijdreis de kaart vinden van circa 1915, de zogenaamde ‘bonnebladen’. Al vanaf 1850 worden er topografische kaarten gemaakt die schaalvast zijn, maar de gekleurde van 1915 geven een goede leesbare referentie van hoe het landschap was toen bodem en water nog echt sturend waren. Het landschap van Vincent van Gogh was veel kleinschaliger. Voor de uitvinding van prikkeldraad en kunstmest was er een zichtbaar systeem van kleine, vaak arme agrarische bedrijven met levende have voor de mest en akkertjes voor de gewassen. In de natte zones werden haaks op de beek veel greppels gegraven en hagen zorgden voor de erfafscheidingen.

Inmiddels is het grote probleem van de zandgronden niet meer te veel water, maar te weinig. Plannen voor de zandgronden gaan zowel over stikstofvermindering als over het vasthouden van water, het bevorderen van infiltratie op de hoge ruggen en het verhogen van de waterpeilen in de lage delen en het geven van ruimte aan het water bij overstromingen.

6. Wat maakt een landschap aantrekkelijk?

Gert-Jan Hospers haakt in op het verhaal van Bianca. De schoonheid van een landschap is geen objectief gegeven, maar een subjectieve beleving. “Die zit voor een deel tussen onze oren”, zegt Gert-Jan. Hij haalt wetenschappelijk onderzoek aan waarin de voorkeuren van mensen voor bepaalde landschapstypen zijn onderzocht. Kinderen (maar ook veel volwassenen) blijken een voorkeur te hebben voor halfopen landschappen: grasvlakten waar je van je af kunt kijken, met hier en daar bomen en struiken die schaduw geven en genoeg water van plassen en rivieren om te kunnen drinken en voor verkoeling. Evolutionair zou dat terug te voeren kunnen zijn op de savannelandschappen in Oost-Afrika waar voorlopers van onze mensensoort vandaan komen. Je kunt in zo’n halfopen landschap makkelijk jagen, je snel verplaatsen maar ook schuilen bij onraad. Onze voorkeur voor een heidelandschap – een belangrijke inspiratiebron voor Van Gogh – kun je in die context plaatsen. Het Van Gogh NP is in essentie ook zo’n halfopen landschap nieuwe stijl: de combinatie van groen, beekdalen en open ruimte, gemoedelijke dorpen op het zand naast intensieve verstedelijking rondom onder meer Eindhoven. Uit de combinatie van nieuw en oud ontstaat wellicht het volgende “waarachtige landschap”. Zo’n landschap maak je met elkaar. “Juist hier zou een IBA kunnen helpen”, betoogt Hospers. Een IBA (Internationale Bau Ausstellung) is een beproefd planningsinstrument uit Duitsland dat de toekomst van het landschap zichtbaar maakt voor een breed publiek, dat volop experimenteerterruimte geeft en vaak helpt om bij de betrokken partijen angst voor verandering weg te nemen.

Samen werken aan natuur en landschap

Aan het slot van de wandeling puffen we uit op een halfronde betonnen bank aan de rand van het Nuenens Broek. De bank is een kunstwerk waarin, als je goed kijkt, afbeeldingen van boerenfamilies die hier hebben gewoond zichtbaar zijn. Renske Visscher, directeur van het IVN in deze regio, geeft een toelichting op het werk van “de meest onbekende natuurorganisatie van ons land” die al 65 jaar jong is. Met de onbekendheid van het IVN valt het in onze bubbel gelukkig nogal mee. Renske betoogt dat als je mensen mee wilt nemen in waardering voor de natuur in hun omgeving, je ze allereerst actief moet maken. Daarom richt het IVN zich met educatie steeds meer op de jeugd. Via de jeugd kom je uit bij ouders. Samen met mensen uit de streek realiseert het IVN projecten in de wijk, op bedrijventerreinen en in het buitengebied. “Natuur is zoveel meer dan Natura2000 gebieden”, zegt Visscher, “winst qua biodiversiteit kun je juist op andere plaatsen bereiken”. Het IVN wordt onder meer financieel ondersteund door de provincie. De status van Nationaal Park is een interessante plus voor projecten. Natuurliefhebbers en agrarische ondernemers zijn daarbij steeds vaker goede burens. Ronald Kramps vult aan: “Van Gogh Nationaal Park staat voor heel veel kleine stapjes in de goede richting; creatief en vooral sámen werken aan natuur en landschap.”

7. Rode draden in het reflectiegesprek

Ook vandaag bleek weer: wandelen is een effectieve werkvorm om samen begrip te krijgen voor het landschap en wat mensen beweegt. De kleine verhalen maken opgeteld het grote verhaal over – in dit geval – de ontwikkeling van een Nationaal Park van allure. Alles wat je aandacht geeft groeit. Het Van Gogh NP blijkt in Brabant verbindend te werken tussen partijen en is tegelijk een sterk merk voor toerisme. Petje af! We zijn in het nagesprek vooral ingegaan op wat we leren van het initiatief voor een nationaal park, de projecten en de inzichten uit de verhalen van Julia en Renske.

Nationaal Park als proeftuin

Het Van Gogh Nationaal Park heeft een lange aanloop gehad, maar de aanhouder wint. Partijen vinden elkaar en laten samen zien dat transitie wél kan en ook oplevert in ecologisch, economisch en sociaal perspectief. Interessant is het open concept – open voor nieuwe partners, open voor initiatieven uit de samenleving – met langjarige focus op een beperkt aantal uitvoeringslijnen. In stapjes naar het versterken van groen, andere landbouw, groene verstedelijking en duurzaam toerisme. Geen blauwdruk, wel een duidelijke richting. De optelsom van kleine projecten die deel uitmaken van een grote beweging, waarvoor bijvoorbeeld transitiedenker Jan Rotmans altijd pleit. Van Gogh NP is wat dat betreft een proeftuin voor leren in transitie. De eigen Van Gogh Academie speelt die rol in Brabant. Maar ook andere streken kunnen leren van VGNP, ondanks tegenwind en bezuinigingen. “Achter de wolken schijnt weer de zon, dat gevoel heeft het nationaal park wakker gemaakt”, vertelt Tan Tiebosch trots.

Niet alles is maakbaar

“Je gaat het pas zien als je het door hebt”, is een gevleugelde uitspraak van Cruijff. Het landschap lezen komt uit die school: als je het landschap leert begrijpen – bijvoorbeeld vanuit water, bodem en cultuurhistorische context – zie je waar het wringt en wat mogelijk is in de doorontwikkeling. Dat geldt ook voor de verhalen van mensen uit de streek: door daar aandacht te geven aan micro-story's ga je beter begrijpen waar veranderruimte is en waar niet, waarom mensen bewegen of waarop het vast zit. In het nagesprek constateerden we dat niet alles maakbaar is of zich laat leiden door spijkerharde doelen of deadlines. Het landschap heeft eigenheid, de mensen in de streek hebben eigenheid – daar hebben beleidsmakers en bestuurders zich toe te verhouden. Transitie is maatwerk.

De transitie van het landelijk gebied is een gezamenlijke opgave

“Koplopers zijn interessant”, stelt een van de deelnemers, “maar de echte uitdaging is om het grote peloton van de gangbare landbouw mee te krijgen”. Natuurlijk is het oplossen van de stikstofcrisis – of meer in het algemeen: de transitie van het landelijk gebied – een megaopgave, waarbij partijen de afgelopen jaren vaak lijnrecht tegenover elkaar stonden. Toch is er beslist beweging. Bijvoorbeeld bij iemand als Julia. Zij concludeert: “ik ben blij dat het steeds meer *onze opgave* aan het worden is”. De opgaven liggen niet meer uitsluitend op het bordje van de sector. Ze worden evenmin enkel gedictieerd vanuit Europees natuurdoelen. In Brabant zien we dat dialoog werkt. Van Gogh NP is daar een voorbeeld van, maar ook NOVEX De Peel en gebiedsgerichte aanpakken zoals in Zundert waar partijen met elkaar de schouders onder groen en blauw zetten. Wat niet wegneemt dat gebiedsgericht werken ook in Brabant nog steeds veel hobbels kent.

8. Eigenaarschap is essentieel

Het woord eigenaarschap kwamen we vandaag vaak tegen. In het verhaal van Renske ging het over betrokkenheid van kinderen bij de natuur en van hun ouders bij projecten op het vlak van natuurontwikkeling. In het groot gaat het over eigenaarschap bij de uitbouw van de groene agenda voor de streek, mede vorm gegeven vanuit de stad en ondernemers. Wanneer mensen zelf iets toe kunnen voegen – bijvoorbeeld in projecten binnen het nationaal park – vergroot dat betrokkenheid en begrip. Zie ook de kadertekst over “eitje erbij”.

Systeemfouten zijn er om opgelost te worden

Het is maar een voorbeeldje: de barrières waar melkveehouders in Nuenen tegenaan lopen als het gaat om verwerven of pachten van gronden om te kunnen extensiveren. Terwijl vrijwel iedereen het er over eens is dat de koe in de wei hoort en boeren prima kunnen bijdragen aan natuurbeheer, gaan uiteindelijk veel gronden naar leliekwekers of boomtelers. Dat brengt vaak weer andere problemen met zich mee en pakt ook landschappelijk niet goed uit. Interessant is dat het verhaal van Julia de collega's van de provincie ertoe aan zet om zo'n systeemfout aan te kaarten. Erkennen van het probleem is vaak het begin van een oplossing.

Eitje erbij: zelf iets kunnen toevoegen vergroot het eigenaarschap

Het is een kwestie van eitje erbij, legt Hospers uit. Wanneer je zelf iets kunt toevoegen vergroot dat het eigenaarschap. Het effect verwijst naar een psychologisch principe uit de marketingwereld dat geïllustreerd kan worden aan de hand van cakemixen van het Amerikaanse merk Duncan Hines. Na de Tweede Wereldoorlog brachten bedrijven in de VS kant-en-klare cakemixen op de markt: je hoefde alleen water toe te voegen. Het verkocht niet. Maar toen Duncan Hines bewust koos voor een iets ingewikkelder recept waarbij je zelf twee eieren moest toevoegen, sloeg het om. De reden: mensen voelen meer betrokkenheid. Iemand die de cakemix van Duncan Hines kocht, kon met recht zeggen: 'Ik heb de cake zelf gebakken'. Het smaakt net iets beter als je zelf iets toevoegt. Of in metaforische zin: als je ergens je 'ei' in kwijt kunt, ontstaan vanzelf eigenaarschap, trots en betrokkenheid.

BIJLAGE: WANDELGENOTEN

Patrick Kok (wethouder gemeente Nuenen), Arie Ras (gemeente Nuenen), Twan Tiebosch (directeur Parkbureau VGNP) Ronald Kramps (Provincie Noord-Brabant), Renske Visscher (directeur regio Zuid bij IVN), Julia Gevers (melkveehouder in Nuenen), Fred van de Wart (directeur RTLГ), Tamar Schofer (manager aanpak piekbelasting), Olga van Kalles (MT-lid netwerkfaciliteit), Ton Cornellissen (Waterschap), Bart Moonen (Provincie Limburg), Wim Groot Koerkamp (Aan Tafel), Gert-Jan Hospers (hoogleraar geografie). Bianca de Vlieger (WUR), Pieter van Ree (moderator).